

Folkmusik från Sollerön

Jag skulle bara bo i Mälardalen en kort stund, var det tänkt, men eftersom jag fastnade där tänkte jag att jag måste ta tillfället i akt och leta efter folkmusikmaterial som kunde finnas gömt i olika arkiv. Jag har försökt hinna med det bredvid jobb och studier, så det har dragit ut på tiden, många år. I alla fall har jag hittat några väldigt roliga saker.

Det fynd som glatt mig mest var en notbok, som det stod "Sollerön" på och som jag hittade på Svenskt Visarkiv i Stockholm (acc nr 389:12). Den hade tillhört den kände folkmusikupptecknaren Karl Sporr, som hade skrivit ner 11 visor och låtar efter Daniel Nils (uttalas Danil-Niss på sollerömål) från Bengtsarvet och 2 fiollåtar efter någon som hette Sol Sigfrid. Efterforskningar har visat att denna Sigfrid med största säkerhet ändå inte var från Sollerön, utan att det rör sig om spelmannen Sol Sigfrid Solén från Venjan, född 1874 och död ca 1941. Kanske var Nils och Sigfrid arbetskamrater i skogen, och Sporr tog miste på Sigfrids hemort.

Daniel Nils hade bland annat sjungit en vacker koral, "Oss kristna bör tro och besinna", som han i sin ungdom på 1870-talet hade hört sjungas av Bengts Karins mormor, född på 1700-talet. Att melodin är gammal förstår man bl. a. av de s. k. kvartstonerna. Texten till "Oss kristna" har jag hämtat från psalmboken, eftersom den ej fanns med i uppteckningen. En annan av hans visor, som finns med i denna notbok är en så kallad trolovningsvisa, "Man timrar sig upp en bedrägelig bro", och melodin till den är väldigt lik Oss kristna-melodin.

Oss kristna bör tro och besinna

Oss krist- na bör tro och be- sin- na vad
 Kris- tus så nå- digt har lärt, då han oss här
 vil- le på- min- na hur li- tet allt världs- ligt är
 värt. Ty den kan ej him- me- len sö- ka, som
 blott vill det jor- dis- ka ö- ka och blott har det
 tim- li- ga kärt.

1) "log högt c"

Daniel Nils var född 1862, och Sporr skrev att han var en "religiös man glad åt allt gammalt o sjöng gärna allt vad han mindes." I marginalen finns en senare anteckning: "Kort tid efteråt dödad av ett träd i skogen." Det var 1927 som detta hände, och således får vi genom denna upplysning veta ungefär när notboken skrevs. Nils var en fantastiskt vig karl, och barnkär var han också, berättar Bos Stina. Sporr imponerades av Nils vigheter.

Här är en annan visa, som Daniel Nils trallade för Sporr. Det står "Endast fragment" ovanför, så det fattas förutom texten kanske även någon del av melodin. Det skulle vara roligt om någon nu levande kände igen melodin. Visan blandar dur och moll, vilket är vanligt i folkmusik, och den har också två "blå" eller variabla toner (se nedan).

Visa. Endast fragment

1) "högt g." Sporr hade även ritat enuppåtgående pil vid noten.
2) "sjöng en enda gång h eljes[t] b, men det visar att h ej var främmande för hans melodibildning."

Nästa visa är tydligen också ett fragment. Så här skriver Sporr ovanför: "Smädesvisa om en gubbe med 6 döttrar som lagt ut giller för friare, men som själv fastnade i gillret. Fragment."

Smädesvisa

Men när vi kom- mo till Smids-bo- går- den då tänk- te vi vi skul- le
fä på på- len men lyck- an vän- de sig upp och ner och gub- ben själv upp i gal- gen blev

1) antydning till giss

Frågetecknen finns med i Sporr's uppteckning

Det är roligt att Karl Sporr är så tillförlitlig som upptecknare, att han inte har rensat bort dessa "blå toner" som fanns i folkmusiken innan vi blev påverkade av konstmusiken och idag upplever dem som "falsa". I den tradition vi hade då, var dessa toner lika naturliga som de blå tonerna i blues och rock är idag för många av oss. I fem av hans nedtecknade visor och låtar finns blå toner med. Om man jämför med vår vanliga C-durskala, så är det i hans nedteckningar tredje, fjärde, sjätte och sjunde tonerna som ibland är annorlunda. Ibland skulle tonen helt enkelt vara en speciell blå ton, till exempel kvartston, d v s mitt emellan våra vanliga halvtoner, men sångaren eller spelmannen kunde också göra lite som han eller hon själv tyckte - fast

enligt rådande tradition. Till improvisationskonsten hörde också att "krusa", alltså att utsmycka melodin med drillar.

Jag har också fått veta att jag haft spelmän och sångare i släkten. Det var min mormors morfar som kallades "Ljotrappen" och levde 1822-1921. I Karl Erik Forsslunds bok nr 6 i serien "Med Dalälven från källorna till havet" finns flera visor nedtecknade efter Bus Anders Jönsson, vilket var hans officiella namn. Han hade också namnet Rapp Anders. Han bodde i Busgard (bakom Milå Elsa) i Bengtsarvet. Tyvärr saknar visorna melodier. Bland annat finns hela texten till en visa om hur tio unga pojkar drunknade den tjugofjärde juni 1835, en olycka som jag ännu inte kunnat hitta fler belägg för. Ljotrappens far, korpral Rapp, var spelman och efter honom hade Amus Ull, även han Bengtsarvsbo, en av sina polskor. Det finns mycket mer man skulle kunna skriva, till exempel om det folkmusikmaterial, både skriftligt och inspelat, som finns på Dalarnas Muséum i Falun och på ULMA (Dialekt- och folkminnesarkivet) i Uppsala. Det skulle kunna bli en hel bok, och det är just det jag funderar på också, om det vore möjligt. Jag har försökt sammanställa allt folkmusikmaterial från Sollerön, och vid det här laget finns i min lista sextio till sjuttio visor och koraler, beroende på hur man räknar (dock är varianter inte medräknade), knappt tjugo vallåtar och ett sextiotal fiollåtar. När jag växte upp, trodde jag inte att det fanns så mycket sollerötradition som borde föras vidare. Jag hoppas att de visor och låtar vi har ska få en ny levande tradition och att alla som har någon gammal melodi eller vistext i huvudet hör av sig till mig eller hembygdsföreningen.

Sylvia Måsan

Läs- och hörtips mm

Litteratur eller inspelningar som inkluderar musik från Sollerön har försetts med tecknet □.

-Dicander, J: Folkliga koraler från Dalarna (Dalarnas fornminnes och hembygdsförbunds skrifter 18, Samfundet för visforskning/Svenskt Visarkiv, Falun 1975) □

-Dicander, J: Gammal fåbodpsalm och andra andliga visor från Dalarna (Dalarnas fornminnes och hembygdsförbunds skrifter 31, Dalarnas museum 1992) □

-Forsslund, K-E: Med Dalarna från källorna till havet, del I, bok VI (Åhlén&Åkerlund, Sthlm 1921) □

-Färje, C G: Fåbodlåtar från Dalarna (Elfdalens Hembygdsförening, Älvdalen 1979) □

- Lindström, A o. Ternhag, G: Folkliga koraler (Verbum, Älvsjö 1985) □
Innehåller dock detaljfel när det gäller två av de tre sollerökoraler som finns med.
- Låtar från Orsa (LP med Gössa Anders, som spelar ålderdomligt. Inspelat 1949-59 av Sveriges Radio, RELP 1124)
- Mig lyster till att sjunga, visor i Dalarna. (LP, Hurv/Folia skivproduktion 1986) □
- Rosenberg, S: Med blåtoner och krus. Om äldre folklig sång i Sverige. (Udda toner, Stavsudda 1993) Kassett medföljer.
- Sollerökören och Solleröflickorna. LP inspelad 1975. (WISA Grammofon AB, Smedjebacken, WISLP 522) □
- Sollerölåtar (kassettband, liveinspelat på Sollerön 1990, fiol, nyckelharpa, gitarr, bas, dragspel) □
- Spelmanslåtar upptecknade av Håll Nils Mattsson (S-E Lundwall o. M Andersson, Sollerö Hembygdsförening, u å) □
- Svenska Låtar, Dalarna IV, samlade av Nils Andersson och Olof Andersson (Första upplaga 1926, nytryck Gidlunds/Samfundet för visforskning 1978) □